

Дитяча забавка

Михайло Яцків

Вдосвіта гомонів бубон, військо виходило з села і дивилося остро на свою фану[1], аж мурашки пробігали. Військо для війни, не для спокою, тому мусить бути все готове.

Офіцерська старшина поїхала верхом, за нею капрал в параді з фаною, далі піхотинці в повнім военнім уборі, в торністрах[2] з шатрами, лопатами, джаганамі[3]. Попри відділи йшли лейтенанти, кадети й фельдфебелі, на самім кінці — полковий лікар верхом, віз з білою будою і червоним хрестом, вояки з ношами й перев'язками і збирачі патронів з торбинами через плечі.

Капітан дав знак шаблею, тамбор вдарив в бубон, військо марширувало за темпом. Як тамбор переставав, заступав його місце горніст.

Виходили з села. Луги, поля зеленіли довкола, сонце царювало над ними. Військо віддихало леготом, що збирав росу з запахами і розсипав її щедро.

Деякі, що не мали часу поснідати, виймали з торбин хліб, багатші — паприковану вудженину, інші йшли мовчки похнюплені, підкладали руки під реміння на грудях, бо давило й в'їдалося в тіло.

Напереді — горді юнаки з Городенщини, серафинецькі росли хлопці, далі — парубоцтво з ланів Ніжнева, з піль Товмаччини й Галича, за ними — присадкуваті й крепкі парні з околиць Богородчан, Надвірні й Делятина. Все те обгоріле на сонці, загартоване в біді й нужді. Деякий слабший гнувся під важкою торністрою. Передній товариш лишав широкі сліди в поросі. Яків Солонина задивився в землю і ступав в ті сліди, чув шум довкола себе, йшов як у сні і все лиш думав собі: "Отак крок за кроком далі й далі, час минає, не стоїть, настане пора, що я вийду з війська і буду знати, як шанувати кусник цивільного хліба". Розчисляв літа на місяці, тижні й дні, потім навідворот, і легше йому ставало на серці. Затуманював себе тим рахунком щодень — тижнями, місяцями...

— Жовніру біда, — сказав Стась Квич з Зелені. — Мучиться на отих маневрах днями й ночами, спеки 'го пражать, дощі перуть, неволиться на квартирі по стайнях і кучах, не доїсть, бо лиш кинуть кусень недовареної курші, аж тут лишай все і збирайся далі, вночі нема спочинку, бо чиниш на полі серед студених вітрів на сторожі або зривають тебе зі сну на алярм, і лети чорт знає куди і за чим, а встане рано, та й знов веселий, співає, як би й нічого не було.

— Пригадаються, брате, оці маневри на здоров'ї колись в пізніших літах, не бійся, — сказав Солонина.

Військо стануло на команду, старшина дозволила перейти з дороги на той бік рову, компанії складали гвери[4] в піраміди, торністри — по приписам і віддихали.

Капітан закликав фельдфебеля, насварив на нього за тамбора, що бубон дринчав, як розбитий горнець, і казав записати тамбора до рапорту.

Фельдфебель закликав тамбора і скочив як чорт до нього з кулаками:

— Злодію, чому ти бубон не нашмітував?..[5]

— Пане фебер, я його шмітував, але...

— Я тебе нашмітую!

— Сеї ночі впала роса, і він відійшов.

— Я тобі відійду! Я буду через тебе пити від пана капітана?! Я тобі так відійду, що мене, і тебе, і твій бубон дідько вхопить!

Офіцер інженерного штабу стояв з офіцером генерального штабу і кпив собі з непорадності в планах битви на маневрах, а цей знов кпив собі з завалених мостів, як поклав інженерний штаб.

— Дайте спокій, — втрутився офіцер від артилерії, — генеральному штабові ніколи нічого не впало, а інженерному штабові все запалося!

Старшина на конях зібралася навколо купи каміння і стала радити над нинішнім планом пільної битви. Сановиті обершти, майори й капітани витягали мапи, шварготіли й їздили по них пальцями, головний провідник генерального штабу відвертався вряди-годи до наймолодших офіцерів і задавав питання, на які мали вони відповідати, і се становило часть практичного підготовлений й іспиту до вищого рангу.

— Яку команду дали би ви своїй компанії, якби спереду вас станула неприятельська артилерія, ззаду неприятельська кавалерія, а на правім і лівім крилі інфантерія?

Головусий лейтенант випростувався, почервонів, повторив питання і зачав розвивати стратегічну теорію, вивчену з військових підручників, яка тут була ні пришив ні прилатав.

— Але ж, мій коханий пане лейтенанте, ви розводите теревені, а неприятель не чекає і ваші люди багнуть рятунку!

Молодик збився до решти з пантелику.

— Що ж би ви в такім случаю почали? — спитав обершт, вічного лейтенанта, що через келишок і людяну вдачу не міг добитися до вищого ряду.

Той відповів:

— В сім случаю я би командував: "Клякати до молитви!" Громовим реготом залилася вся старшина.

Енергія, суворість, ба навіть характерність була із здорових лиць старшини.

По нараді військо зібралося, коменданти повизначували патрулі, ведети, шпигунів, пояснили їм ціль і мету, подавали гасла, поучили, як мають повнити свою службу, і виправили наперед. За цими розсипалися цуги на менші гурти, що називаються "шварами", і рушили зі своїми провідниками — одні направо в ліс, другі наліво полями поза гору. Кілька компаній лишилося й чекало дальшого розказу, за пими місила зелені поля, людську кривавицю, хмара кінниці, за кінницею — артилерія з тяжкими канонами. Цілий видокруг, доки лиш око могло засягнути, вкрило військо. Лиш небо і військо. Брязк оружжя, тупіт коней, гуркіт канонів; одиниця губилася тут, як крапля в морі, почування одного чоловіка всякали в ту масу, як сльоза в скалу, натомість остивала й твердла сила, що лучила весь загал, як лава — скам'янілий ліс.

Офіцери тих відділів, які пішли наперед, не виймали шаблів, аби блиск сталі до

сонця не зрадив їх перед неприятелем. Давали німо, знаки руками і посувалися наперед. Падали в борозни і рови, підлазили на животах, крилися по корчах і пропадали в лісі. Тут переправа в повнім тяжкім озброєнні нелегка, не один бідака зломить ногу або лишить око на суку.

Хоч на такім гаспидськім місці тяжко було удержати порядок, та відділи намагалися тримати рівну лінію, один другого наказував, бо вчора була за це біда. Наднесло лихе капітана, і він не питав, що се було серед корчів і тернини, але змив фельдфебеля і призначив його до рапорту за те, що шварми не були в рівній лінії та що між людьми не було приписаного відступу на два кроки. Фельдфебель знов відбив це по тому на цілім цугу.

Дощ лляв, люди ледве дихали, а він казав їм вісім разів чистити, щіткувати все до найменшого ремінця і виносити на подвір'я перед стодолю, в якій була квартира. Раз завернув їх тому, що торністри не були рівно зложені, хоч через болото на подвір'ї і криву стежку годі їх було інакше поскладати. Другий раз верещав за те, що реміння не світилося. "Де ж ми, пане фебер, візьмемо тут на селі тої помади, що на реміння, як його в темній стодолі і на чім вигладити і як на дощі поставити, аби блищалося? — скаржилися вояки. "Мене це нічо не обходить! Марш! За півгодини маєте знову рокувати!" І поліз у корчму... Потім вчепився за ті маленькі гудзики, що при кляпах на рамені, потім за патронташі і так далі, а врешті, коли вже не мали йому очі на що вилізти, зайшов у стодолю, глип сюди-туди. "Ов, — каже, — то деки[6] лежать онде на купі, як здохлі корови?! За десять мінут має мені тут бути порядок, як в люстерку! Аби порошка одного не було!"

Виходили з лісу на царини, сади й городи. Толочили ярину, толобанилися по молоденьких щепях, топтали зелений хліб і лишали за собою чорну землю і плач. Здалека долітали гуки сальви і стрілів, що падали поодинокі, то сипалися раптово, як біб по решеті.

Старенька вдова стояла на порозі, очі свої видивила в хмару обгорілих і помучених лиць, але сина свого не віднайшла. Одинокі її підпора і слава на старі літа. Гіренько отими сухими руками заробляла на нього. В школах великих учився. Потім віддали його на один рік до Чехів, там на маневрах загнався він верхом на дебри і потонув. Ні його, ні коня не відшукав потім ніхто, весь слід пропав.

Нехай оці мертві стрічки слабого слова заховують пам'ять його страшної смерті і жаль по втраті молодії сили...

Одна компанія виходила правильним чотирикутником на гладку, як тік, поляну, по лівім боці рівно був гай, неприятель, що складався з оборони крайової, стояв передом в тім гаю, готовий до бою, лиш шапки і гвери видно з ліщини. Нашу компанію виводять тим часом рівненько і спокійненько, в якнайбільшій порядку на поляну, командують: "Halt"[7], потім: "Links Front"[8], "Laden"[9], "Schiessen"[10] і т. д., а чемний і терпеливий неприятель чекає, дивиться на це і регоче, аж листя з ліщини облітає!

— Оце, хлопці, файна робота! — сказав Солонина. — А бігме, шпурну оцим гвером, скину з себе мундир і заберуся геть, бо не годен дивитися на таке! Бавимосся, як діти. І

не могло би отаке статися на війні!? Таж саламаху зробили би з нас!

Зачалася з обох боків стрілянина сліпими патронами. Все було вимучене, засвягле, чорне від пороху, глини і поту.

Нараз коло неприязельського коменданта закурилася земля, потім вдруге і втретє! Комендант звертівся, як муха в окропі, дав знак полковому трубачеві, той затрубив несамовито, хвилину панувала тиша, потім зчинився рейвах і колотнеча: "Із сеї компанії стріляв хтось гострими патронами!" Зачали нишпорити, заглядати до сонця в гвери і живо знайшли. Середина люфи по сліпим патроні чорна, по гострім — чиста. Якби пакінці був дав сліпий патрон, то пропало.

Від того жовніра забрали зараз гвер, а його самого повели під сторожею. Пізніше пустили. Оправдувався, що кілька днів перед тим був на варті, мав з собою гострі патрони і вони потім замішалися між сліпими.

Полковник на коні переглядав студеним оком відділи і буркнув гостро до капітана:

— Люди смутні, прибиті, лізуть, як старці! Чого так тихо?!

Звернувся до відділів і крикнув:

— Скинути обойчики, шапки дашком на ліве вухо, курити, співати!

Сей розказ подавали одні другим ген до дальших відділів.

— Видиш, хлопе, смердиш, як нещастя, капає з тебе, а шапку бери набакир і тішся, що живеш! — замітив фельдфебель.

Один з капітанів впав на ліпший спосіб.

Боком плила ріка, він розказав взяти гвери на плечі і перейти через неї.

Зчинився плюскіт, шум, все сопіло, зігріте, й гнало як бішене в запорошених мундурах і черевиках через ріку, капітан на коні стояв на березі, кричав: "Далі, далі, далі!" І червонів як грань[11], і ловився за боки від реготу.

— Не одному ця купіль пригадається колись на здоров'ю, — шуміли шепоти.

Військо виходило мокре на берег і вкривалося новою верстовою порохів.

— Хлопці, не йдіть житом, а стежкою, — просив Солонина. — Гріх за людську працю. Он ті таки пішли стежкою: пізнати зараз господарських сипів.

— Ая, господарську дитину і в войську пізнаєш... Та й зверха по селі зараз можна пізнати, які в нім люди. От як в тім селі вчора повиносили були нам води і молока в коновках і цебрах, і хліба, і садовини, всього, хто що мав. Видно, люди там просвічені, бо й читальня, і склепи руські були. Такі люди самі в войську бували і знають нашу біду...

Доходили до обдертих стріх, поламаних загород, гнилих калабань і немитих, розхристаних людей, що вилазили з чорних хат і витріщували очі.

— А це, товариші милі, якесь голодне село!

— Тут, десь, повно старців та злодіїв... Церкви навіть не видно...

— Зате корчма он як резиденція!..

— Як ратуш, ха-ха!

На плоті сперся обдертий хлопчище і глядить з роззявленим ротом.

— Ти, хло', а твій тато де?

— Нема!

— Таки цілком не було — розчохнувся на льоду чи вмер у криміналі, бо виджу, цвинтар у вас малий?..

Суха, як тріска, і чорна, як кагла, жінка, образ хлопської нужди, вихилилася з марного садка і тримала в пригорщах яблука, як горіхи.

— Кілько за те, молодице?

— П'ять грейцарів!

— І мала би ти сумління здерти від бідного жовніра п'ять грейцарів за ті зелепуги? Виходили з села.

Військо посувалося, як синій змії на тисячі ногах, стогнало під важкими горбами з рудою шерстю, їжило залізя серед спеки і хмари копотів, від нього парила задуха, капало змучення.

Члени тої потвори почали хилитатися, падати.

Капітан надлетів, витягнув шаблю і замахнувся над Яковом Солониною:

— Вставай, бестійо, бо порубаю на капусту! Симулянте!

Солонина не слухав.

Капітана пірвала скаженість:

— Фельдфебель! Марш сюди! До рапорту сего драба!

Лікар скочив з коня, взяв вояка за руку — по хвилі сказав:

— Він вже при рапорті...

1905

[1] Прапор.

[2] Солдатський ранець.

[3] Кирка.

[4] Гвинтівка.

[5] Настроїти.

[6] Одіяло.

[7] Стій! (нім.).

[8] Наліво! (нім.).

[9] Заряджай! (нім.).

[10] Стріляй! (нім.).

[11] Жар.